

Antropologija danas

U gotovo svim znanostima antropološka pitanja igraju važnu ulogu. U mnogim disciplinama humanističkih i socijalnih znanosti, znanosti o kulturi prirodnih znanosti, govori se čak o antropološkom zaokretu. S takvim su usmjerenjem povezana različita očekivanja. U nekim slučajevima otkrivaju se nova pitanja i problemi, u drugima se fragmentarno znanje prenosi na krupnije sklopove problema i smisla; u tom se slučaju očekuje pomoć pri orijentiranju u suočavanju s normativnom i sadržajnom neizvjesnošću. Koliko su različita očekivanja od antropologije toliko su različite predodžbe o tome što treba razumijevati pod antropologijom. Jedan odgovor na to pitanje pokušava dati ova studija.

U etimološkom približavanju antropologija se može odrediti kao znanje o živom biću koje ima obilježje uspravnoga hoda.¹ To znanje u sebe uključuje univerzalne i partikularne elemente koji se odnose na povijesnu i kulturnu raznolikost i povezano je sa stupnjem razvoja društva, znanosti i filozofije.

Kao „naslov jedne discipline“ pojam antropologija nije naslijeđen iz antike, nego je nova tvorba koja označava misaoni obrat prema samom čovjeku, a zbio se između 16. i 18. stoljeća. Kao naslov knjige antropologija se prvi put javlja u Galeazza Capelle 1533. godine. Njegov se spis

¹ Pojam „antropologija“ ne potječe iz grčke antike. Vidi: Odo Marquard: „Anthropologie“, u: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 1, A-C, hg. von Joachim Ritter, Basel 1971: Schwabe, str. 362-374.

sastoji od tri dijela. U prvom se opisuju dostojanstvo i vrijednost muškog spola, u drugom privlačnost ženskog spola, a u trećem čovjekova bijeda.² U to vrijeme dolazi do postupnog odmicanja od teološkog misaonog nasljeđa i do jasnog okretanja pojedincu; u Montaigneovim *Esejima* subjekt postaje središtem antropološke refleksije.³

Razvojem građanskog društva i filozofije prosvjetiteljstva, antropologija postaje znanjem o čovjeku. Dok je usavršavanje pojedinca zadaća odgoja,⁴ antropologija je odgovorna za poboljšanje čovječanstva.⁵ U Kantovu djelu *Antropologija u pragmatičnom pogledu* iz 1798. godine razlikuju se fiziološka i pragmatična antropologija. Dok fiziološka antropologija opisuje prirodno dane uvjete ljudskog postojanja koji su nepromjenjivi, pragmatična antropologija ima zadaću civiliziranja i kultiviranja čovječanstva. Pragmatična antropologija razmatra područje u kojem čovjek ima mogućnost i zadaću oblikovati sebe i budućnost.⁶

² Vidi: Udo Benzenhöfer/Maike Rotzoll: „Zur Anthropologia (1533) von Galeazzo Capella: Die früheste bislang bekannte Verwendung des Begriffs Anthropologie“, u: *Medizinhistorisches Journal: Internationale Vierteljahresschrift für Wissenschaftsgeschichte*, 26 (3/4), 1991, str. 315-320.

³ Ulrich Langer (ed.): *The Cambridge Companion to Montaigne*, Cambridge 2005: Cambridge University Press; Michel de Montaigne: *Literary and Philosophical Essays*, New York 1910: P. F. Collier & Son.

⁴ Pojmove „usavršavanje“ i „negativni odgoj“ razvio je Jean-Jacques Rousseau u *Emilu* (*Émile ou de l'éducation*, Paris 1992: Bordas).

⁵ Ulrich Herrman: „Vervollkommnung des Unverbesserlichen?“ u: Dietmar Kamper/Christoph Wulf (Hg.): *Anthropologie nach dem Tode des Menschen*, Frankfurt/M. 1994: Suhrkamp, str. 132-153.

⁶ Vidi: Immanuel Kant: „Anthropologie in pragmatischer Hinsicht“, u: Immanuel Kant: *Werkausgabe*, Bd. 12: *Schriften zur Anthropologie, Gesichtsphilosophie, Politik und Pädagogik*, 2, hg. v. Wilhelm Weischedel, Frankfurt/M. 1977 (eng. *Anthropology from a Pragmatic Point*

Za razliku od Kanta, Johann Gottfried Herder i Wilhelm von Humboldt naglasili su historijski i kulturni karakter antropologije i time su razvili važne perspektive za današnju antropologiju. Preko shvaćanja antropologije u Franza Boasa oni su imali velik utjecaj na razvoj antropoloških istraživanja u SAD-u.⁷ Prema Humboldtovu mišljenju komparativna antropologija treba istraživati historijsko-kulturna obilježja različitih društava. Pritom treba istraživati različitosti društava, kultura i pojedinaca te istodobno u mnoštvu razlika i slučajnosti pojmiti „ideal čovječanstva“. Za to je potreban prirodno-znanstveni pristup, kao i historijsko-hermeneutički, ali i filozofska re-

of View, New York 2006: Cambridge University Press); Dietmar Kamper/Christoph Wulf/Gunter Gebauer (Hg.), *Paragrana*, 11 (2), 2002: *Kants Anthropologie*; Reinhard Brandt: *Kritischer Kommentar zu Kants Anthropologie in pragmatischer Hinsicht (1789)*, Hamburg 1999: Meiner; Jean Ferrari (Hg.): *Kant sur l'Anthropologie: L'Année 1798. Kant et la naissance de l'anthropologie au siècle des Lumières*, Paris 1997: Vrin; Hartmut Böhme/Gernot Böhme: *Das Andere der Vernunft: Zur Entwicklung, von Rationalitätsstrukturen am Beispiel Kants*, Frankfurt/M. 1985: Suhrkamp; Gernot Böhme: *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht: Darmstädter Vorlesungen*, Frankfurt/M. 1985: Suhrkamp.

⁷ Vidi: Johann Gottfried Herder: *Herder und die Anthropologie der Aufklärung*, Werke Bd. II, hg. v. Wolfgang Pross. München 1987, osobito priloge: „Zum Sinn des Gefühls“, „Über den Ursprung der Sprache“ i „Plastik“ (eng. *Philosophical Writings*, New York 2002: Cambridge University Press; *Treatise on the Origin of Language*, Chicago 1986: University of Chicago Press; *Sculpture: Some Observations on Shape and Form from Pygmalion's Creative Dream*, Chicago 2002: University of Chicago Press). Vidjeti također: Wilhelm von Humboldt: „Plan einer vergleichenden Anthropologie“, u: *Werke in fünf Bänden*, 3. Aufl., Bd. 1, hg. von Andreas Flitner/Klaus Giel, Darmstadt 1980: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, str. 337-375. Za Boasa vidjeti Matti Bunzl: „Boas, Foucault, and the 'Native Anthropologist': Notes toward a Neo-Boasian Anthropology“, u: *American Anthropologist*, 106 (3), 2004, str. 435-441.

fleksija i estetsko prosuđivanje. Istraživanjem raznih vremenskih razdoblja i kultura nastaje antropološko znanje koje doprinosi boljem razumijevanju društvenih i kulturnih razvitaka. Za Humboldta je antropološko razumijevanje usmjereno ne samo na znanje radi znanja već i na tražiranje obrazovnih procesa s ciljem usavršavanja čovjeka.

Zahtjev Nietzschea i Foucaulta za dokidanjem obvezujuće naravi apstraktne antropološke norme radikalizira Humboldtova razmišljanja i vodi širenju antropoloških tema i referentnih točaka nad granice europske povijesti i kulture te do uključivanja etnološke perspektive. U naše vrijeme historijsko-kulturna antropologija pokušava povijesnost i kulturalnost svojih pojmova, perspektiva i metoda staviti u odnosu spram povijesnosti i kulturalnosti svojih predmeta. Ona prerađuje rezultate humanističkih znanosti i historijsko-filozofski i kulturno-filozofski utemeljenu kritiku antropologije te ih čini plodotvornima za postavljanje novih pitanja. U jezgri njezinih nastojanja vlada nemir mišljenja koji se ne da smiriti. Istraživanja historijsko-kulturne antropologije ne ograničavaju se na određene kulturne prostore ili historijske epohe. U refleksiji vlastite povijesnosti i kulturalnosti ta istraživanja uspijevaju za sobom ostaviti europocentrizam humanističkih znanosti i prednost dati otvorenim problemima kako sadašnjosti tako i budućnosti.

Ta postavljanja ciljeva uključuju skeptičnost u odnosu spram u sebe zatvorenih antropoloških cjelovitih tumačenja, kakva su primjerice ona koja ponekad izlažu biološke znanosti. Historijsko-kulturna antropologija ne označava pojedinačnu stručnu znanost. Ona se izgrađuje odnošenjem spram različitih znanosti i spram filozofije. Ona ne predstavlja neko zatvoreno područje istraživanja. Naprotiv, ona se konstituira odnošenjem spram različitih, ne unaprijed određenih znanosti. Ovisno o postavljanju

pitanja i istraživačkih tema ti se odnosi mogu jako razlikovati. Cjelokupno područje ljudske kulture može postati predmetom i temom antropologije, i to u različitim historijskim epohama i kulturama. Ta istraživanja polaze od mnoštvenosti kultura i pretpostavljaju da kulture ne tvore neke u sebi zatvorene sustave, već da su dinamične, da se uzajamno prožimaju, da su transparentne i otvorene za budućnost.

Historijsko-kulturna antropologija rezultat je znanstvenog držanja kojim se istražuju pitanja i teme različitih vremena i kultura. Stoga se ta istraživanja mogu naći u okvirima različitih stručnih znanosti, kao što su znanost pedagogije, povijesti, književnosti, jezika, sociologija i psihologija. Međutim, čak i u tim strukama njezina istraživanja često teže nadilaženju granica pojedinačnih znanosti i prijelazu u transdisciplinarnost. Time ona u stručnim znanostima iniciraju nova pitanja i teme, kao i nove forme znanstvene interakcije i kooperacije. U tim procesima svoju primjenu nalaze mnoge metode istraživanja. Njima pripadaju historijsko-hermeneutički postupak tumačenja teksta, kao i metode kvalitativnih socijalnih istraživanja, ali i filozofska refleksija, koju se teško može podvesti pod neku određenu metodu. U mnogim istraživanjima koriste se građe iz područja književnosti i umjetnosti i time se prekoračuju tradicionalne granice između znanosti, književnosti i umjetnosti.⁸ U svijesti o velikom značenju kulturnih tradicija za postavljanje različitih istraživačkih pitanja, tema i perspektiva središnjim intencijama antropoloških istraživanja pripada sve veće prekoračenje granica nacionalnih kultura. S obzirom na europeizaciju i globalizaciju, transnacionalna orijentacija

⁸ Vidi: Wolf Lepenies: *Between Literature and Science: The Rise of Sociology*, New York 1988: Cambridge University Press.

antropoloških istraživanja postaje sve važnijom. U tim za historijsko-kulturnu antropologiju konstitutivnim preokračivanjima granica razvijaju se i okušavaju nova paradigmatična pitanja.

Nakon kraja obvezujuće antropološke norme potrebno je istražiti najvažnije antropološke paradigme te razraditi njihove zajedničke crte i razlike među njima. Gradeći na tome treba prikazati zadatke i načine postupanja historijsko-kulturne antropologije te pojasniti njezino značenje za duhovno-znanstvena, socijalno-znanstvena i kulturno-znanstvena istraživanja.